

Шаповал Г.І.

здобувач,

Науковий керівник: Близнюк Б.Б.

кандидат філологічних наук, доцент,

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

**ЕКСПРЕСИВНО-ОЦІННА ФУНКЦІЯ АНТРОПОНІМІВ
У ЗБІРЦІ «СВЯТОІВАНІВСЬКІ ВОГНІ»
ІВАНА КЕРНИЦЬКОГО**

Експресивність є семантико-стилістичною властивістю мовних одиниць, психологічно і соціально вмотивованою, яка забезпечує цим одиницям повноцінне функціонування і створення стилістичного значення, фону, ефекту [4, с. 189]. Дослідженнями експресії (лат. *exgressio* – вираження) у антропоніміці займалось багато мовознавців і їх напрацювання зробили неоцінімий внесок для розвитку молоді науки. Зокрема, Л. Белей вважає, що «у порівнянні з іменуваннями негативних героїв, кількість інформаційно-оцінних ЛХА (літературно-художніх антропонімів), якими іменувалися б позитивні герої, значно менша. Письменники воліють розкривати характер позитивного, часто головного героя, у фабулі твору, бо, очевидно, такий спосіб передачі інформації їм видається надійнішим» [1, с. 203]. Він виділяє характеристично-оцінні ЛХА, які становлять дві підгрупи: експресивно-оцінні (у структурі та внутрішній формі яких відсутні вказівка чи натяк на причину, що зумовила їх експресивність) та інформаційно-оцінні (структура, а точніше, внутрішня форма яких містить «пояснення» їх експресивності) [2, с. 64].

В. Німчук поділяє оніми за емоційно-експресивними ознаками на емоційно-забарвлені із негативною або позитивною оцінкою та емоційно-нейтральні, до яких належить переважна більшість назв [5, с. 38].

Емоційно-експресивні особливості власних назв є підставою для розмежування емоційно нейтральної та емоційно забарвленої пропріальної лексики; остання може мати позитивну (меліоративну, демінутивну, звеличувальну тощо) або негативну (пейоративну, аугментативну, принизливу, насмішувату) конотації [6, с. 145].

Переважно емоційно – експресивні ЛХА вживаються у мові персонажів, однак є випадки, коли навіть «сам автор не криється з почуттям особливої симпатії до позитивного героя» [2, с. 69].

Емоційне забарвлення антропонімів у новелістиці Івана Керницького дуже різноманітне. Автор активно користується експресивами, що стосуються назв осіб. Велику групу становлять антропоніми із згрубіло-зневажливою характеристикою, які характеризують денотата за особливою внутрішньою чи зовнішньою ознакою: *дурень, лайдак, батярина, боягуз, ва'р'ят, жермоїд, шмаркач, кривописка, плентій, німак, паршивці, гольтіпаки, голоп'ятники, бабинець, мудрагелі, мимраві й гугняві баби, лотри печені, «кацап»* («*Погрділиво скривився і плюнув. – От голоп'ятники! А чи то правда, – спитала невинненько, що ваш татуньо «кацап»?»*) [3, с. 73]. Спостерігаються апелювати із позитивною семантикою. Так у новелі «Празник» для вираження великої радості від того, що у селі настало свято та усі раді вітати гостей зустрічаємо безліч антропонімів: *празнешні, людоньки, гостоньки мої, косоньки мої, Марисонунцю, газдиньки, гостоньки із Залісся* («*А, гостоньки мої, косоньки мої, де вас посадити та чим вас приймати? Не цурайтеся, не чужайтеся, тож ми свої!*») [3, с. 53]. Бачимо, що при творенні образів героїв автор найчастіше послуговується такими суфіксами емоційної оцінки, як *-к-, -ик, -ок, -ськ, -оньк-, -еньк-, -ус-, -ун-, -ач, -ак, -ан, -ян, -уват* (*дядьки, сирітка, Василько, Гнатко, ксьондзик, пестунчик, синок, дітиська, хлопчисько, Гануська, кумонька, людоньки, Боженьку, татуньо, Михасуньо, Марисунця, кицюня, Гануся, солоденький, людоньки, гостоньки, бородач, німак, братанич, політикан, панськуватий, панянки*).

Для соціальної характеристики вищих і нижчих верств суспільства автор використовує іменування для бідняків (*хлоп, дядьки, нарід «хлопських філософів», діди, голоп'ятники, калічня, вошивці, ізгої* (люди, які втратили звичне суспільне становище і внаслідок різних причин перебували під опікою церкви) та для заможних жителів – *граф Потоцький, пан начальник* та ін.

Для увиразнення образу героя та експресивного посилення висловленої думки застосовується ампліфікація. Бачимо, що у новелі «Празник» для того, щоб краще проілюструвати нав'язливу вдачу Луця автор подає наступну характеристику: «*Луць, без якого не обійшовся жоден празник, жодні христини, жоден похорон і жодне весілля, церковний провізор, права рука отця декана і*

третій по Бозі (Бог перший,отець декан другий,а я третій! – фірман над фірманами, брехлій над брехліями, то невикапаний Луць Заливайко!» [3, с. 62]. Антропонім Луць Заливайко належить українському фольклору, адже прототипом його є веселий церковний ревізор-брехун.

Для створення експресивно-іронічного ефекту автор у новелі «Празник» іменує персонажа здрібніло-пестливим ім'ям, одночасно цим висміюючи його «*Єгомосців синок, студент, умгу, називається Ромцьо. Хлопець, як ляльочка*» [3, с. 71].

Велика кількість антропонімів дає змогу читачеві уже після першого прочитання визначити вікову категорію, до якої належить персонаж. Так персонажі-діти або неодружені особи представлені демінутивами такими як *Гануська, Михасуньо, Юрцьо, Василько, Петруньо* («*Малий Юрцьо як мовить увечері «Отченаш», то молиться лишень до цих «бозів» із золотими «менталями» («Стара хата»*)» [3, с. 24]. Проте є випадки застосування іменувань з суфіксами пестливості чи згрубілості і для людей поважного віку, для ілюстрації авторського ставлення до персонажа або зображення міжособних відносин. Так, у новелі «Празник» так описується зустріч двох поважних господинь: «*Йой, Марисонуньцю, а я собі вже мислила, що вас на цім світі не зобачу!»* [3, с. 50].

Дуже часто при власне особовому іменуванні для ще кращої характеристики персонажа використано апелятиви-оцінки, такі як *несміливий Ганусин жених Петро; надутий стрийко Гнатко; стуманілий Пилип; запопадлива Пилипиха* та ін.

Новелістика Івана Керницького є найкращим свідченням великого таланту письменника. Мова автора надзвичайно експресивна, метафорична, щедра на порівняння та епітети і так адаптована для читання, що ніби переносишся у описуваний автором час. Тому й антропонімія багата та різнопланова, і лише у поєднанні з народнорозмовними елементами допомагає максимально відтворити зображувані події та виразити ту експресію, яка свідомо закладена автором.

Список використаних джерел:

1. Белей Л. О. Українська літературно-художня антропонімія кінця XVIII-XX ст. : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.01 – укр. мова / Л. О. Белей. – Ужгород, 1996. – 394 с.
2. Белей Л. О. Функціональні-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX-XX ст. – Ужгород, 1995. – 120 с.

3. Керницький І. Святоіванські вогні. – Л.: Каменяр, 1991.

4. Мацько Л. та ін. Стилїстика української мови. – К.: Вища школа, 2003. – 462 с.

5. Нїмчук В. Українська ономастична термїнологія (проект) / В. В. Нїмчук // Повїдомлення Української ономастичної комісії. – К. : Наукова думка, 1966. – Випуск 1. – С. 24-43.

6. Торчинський М. М. Структура онїмного простору української мови. Частина II. Функціонування власних назв : монографія / М. М. Торчинський. – Хмельницький : ХНУ, 2009. – 474 с.